

TADBIRKORLIK FAOLIYATINI MOLİYAVIY QO‘LLAB- QUVVATLASHNING ZAMONAVIY MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH YO‘LLARI

Ergashev Otamurod Tashtemirovich
TDIU., mustaqil izlanuvchisi

Bugungi kunda tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish mamlakat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Tadbirkorlik subyektlari iqtisodiy o‘rinishni ta‘minlash, yangi ish o‘rinlarini yaratish, aholi daromadlarini oshirish, raqobat muhitini kuchaytirish va innovatsion jarayonlarni jadallashtirishda muhim o‘rin egallaydi. Ayniqsa, kichik va o‘rta biznesning rivojlanishi iqtisodiyotning moslashuvchanligini oshirib, bozor talablarining tezkor o‘zgarishlariga javob berish imkonini beradi. Biroq tadbirkorlik subyektlarining barqaror faoliyat yuritishi ko‘p jihatdan ularning yetarli va maqbul shartlarda moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyatiga bog‘liq. Shu sababli tadbirkorlik faoliyatini moliyaviy qo‘llab-quvvatlashning zamonaviy mexanizmlarini takomillashtirish masalasi dolzarb ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etmoqda.

Tadbirkorlikni moliyalashtirishning an‘anaviy manbalariga korxonalarning o‘z mablag‘lari, tijorat banklari kreditlari, davlat tomonidan ajratiladigan mablag‘lar va investorlarning kapitali kiradi. Shu bilan birga, zamonaviy iqtisodiyotda moliyalashtirish vositalari sezilarli darajada kengayib, venchur kapital, kraudfanding, faktoring, lizing, biznes farishtalari, fintech kreditlash va boshqa muqobil moliyalashtirish shakllari rivojlanmoqda. Jahon amaliyotida kichik va o‘rta biznesni moliyalashtirishda bank kreditlari asosiy manbalardan biri bo‘lib qolayotgan bo‘lsa-da, muqobil moliyalashtirish vositalarining rivojlanishi tadbirkorlarning moliyaviy resurslarga bo‘lgan ehtiyojini yanada kengroq qondirish imkonini bermoqda. OECD ma‘lumotlarida ham KOBlarni moliyalashtirish siyosatida kredit kafolatlari, aktivlarga asoslangan moliyalashtirish, kapital bozori instrumentlari va venchur kapitalning ahamiyati ortib borayotgani qayd etiladi.

O‘zbekistonda ham tadbirkorlikni moliyaviy qo‘llab-quvvatlash tizimini rivojlantirish bo‘yicha keng ko‘lamli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Tijorat banklari tomonidan tadbirkorlik subyektlariga investitsion va aylanma mablag‘ kreditlari ajratilmoqda, ayrim kreditlar bo‘yicha foiz xarajatlari subsidiyalanmoqda hamda davlat tomonidan kreditlarning bir qismini kafolatlash mexanizmlaridan foydalanilmoqda. Mazkur mexanizmlar tadbirkorlarning moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyatlarini oshirishga qaratilgan. Biroq iqtisodiyotda tadbirkorlik subyektlari sonining ko‘payishi va ularning investitsion ehtiyojlari ortishi moliyalashtirish tizimining sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqilishini talab etmoqda.

Tadbirkorlikni moliyaviy qo‘llab-quvvatlashning samaradorligi faqat ajratilgan mablag‘lar hajmi bilan belgilanmaydi. Bunda kredit resurslarining narxi, muddati,

garov talablari, kredit olish jarayonining soddaligi, moliyaviy xizmatlarning hududiy qamrovi va tadbirkorning moliyaviy savodxonligi ham muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, yangi tashkil etilgan va innovatsion biznes subyektlari uchun an'anaviy bank kreditlaridan foydalanish qiyin bo'lishi mumkin. Ularning moddiy aktivlari yetarli emasligi yoki biznes faoliyati hali barqaror pul oqimini shakllantirmaganligi kredit olish imkoniyatini cheklaydi.

Shu nuqtayi nazardan, zamonaviy moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarida risklarni davlat, bank va xususiy investorlar o'rtasida oqilona taqsimlash muhim hisoblanadi. Davlat kafolatlari banklarning kichik biznesni kreditlashdagi risklarini kamaytirishi mumkin. Foiz subsidiyalari esa tadbirkorlarning kredit xarajatlarini pasaytirib, investitsion loyihalarning iqtisodiy samaradorligini oshiradi. Biroq bunday mexanizmlardan foydalanishda davlat mablag'larining samaradorligi va manzilliligi ta'minlanishi kerak. Aks holda, subsidiyalangan kreditlarga haddan tashqari bog'liqlik bozor mexanizmlarining rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Raqamlashtirish tadbirkorlikni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning yangi imkoniyatlarini shakllantirmoqda. Raqamli bank xizmatlari, onlayn kreditlash, avtomatlashtirilgan kredit skoringi va elektron to'lov tizimlari kredit olish jarayonlarini tezlashtirishga yordam beradi. Ayniqsa, muqobil ma'lumotlar asosida tadbirkorlarning kreditga layoqatini baholash kichik biznes uchun moliyaviy xizmatlarning ommabopligini oshirishi mumkin. Jahon banki ham kichik va o'rta biznes uchun moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytirish xususiy sektor rivojlanishining muhim shartlaridan biri ekanligini ta'kidlaydi.

Tadbirkorlikni moliyaviy qo'llab-quvvatlashda innovatsion loyihalarni moliyalashtirish ham alohida ahamiyatga ega. Innovatsion bizneslarning dastlabki bosqichida yuqori risk mavjudligi sababli ular uchun oddiy bank krediti har doim ham samarali vosita bo'la olmaydi. Shu sababli ventur kapital, startap fondlari, biznes farishtalari va davlat-xususiy investitsiya fondlarini rivojlantirish zarur. Bunday mexanizmlar nafaqat moliyaviy mablag' bilan ta'minlaydi, balki tadbirkorlarga boshqaruv, marketing, texnologiya va bozorga chiqish bo'yicha qo'shimcha imkoniyatlar ham yaratadi.

Moliyaviy qo'llab-quvvatlashning zamonaviy tizimi tadbirkorlarning moliyaviy savodxonligini oshirish bilan ham chambarchas bog'liq. Tadbirkor kredit shartlarini, moliyaviy risklarni, pul oqimlarini va investitsiya samaradorligini to'g'ri baholay olmasa, ajratilgan moliyaviy resurslardan samarali foydalanish qiyinlashadi. Shu sababli kreditlash dasturlarini biznes konsultatsiyasi, moliyaviy rejalashtirish, buxgalteriya va boshqaruv bo'yicha o'quv xizmatlari bilan birlashtirish maqsadga muvofiq.

Mazkur masalalardan kelib chiqib, tadbirkorlik faoliyatini moliyaviy qo'llab-quvvatlashning zamonaviy mexanizmlarini takomillashtirish tadbirkorlarning moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish, kredit risklarini kamaytirish, xususiy investitsiyalarni rag'batlantirish va innovatsion biznesni rivojlantirishning muhim sharti hisoblanadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi mavjud moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini tahlil qilish, ularning samaradorligini oshirish yo'llarini aniqlash hamda O'zbekiston sharoitida tadbirkorlikni

moliyalashtirishning zamonaviy va barqaror modelini shakllantirish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, tadbirkorlik faoliyatini moliyaviy qo'llab-quvvatlash iqtisodiy o'sishning barqarorligini ta'minlash, xususiyl sektorning investitsion faolligini oshirish va yangi ish o'rinlarini yaratishning muhim omillaridan biridir. Tadbirkorlik subyektlarining moliyaviy resurslarga bo'lgan ehtiyoji ishlab chiqarish hajmining kengayishi, yangi texnologiyalarning joriy etilishi va bozor raqobatining kuchayishi bilan birga ortib bormoqda. Shu sababli moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimini faqat kredit ajratish mexanizmi sifatida emas, balki tadbirkorning butun faoliyat davrini qamrab oluvchi kompleks moliyaviy infratuzilma sifatida shakllantirish zarur.

Birinchi navbatda, tadbirkorlik subyektlarini kreditlash mexanizmlarini takomillashtirish lozim. Tijorat banklarining kredit siyosatida kichik va o'rta biznesning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olish, kredit olish jarayonlarini soddalashtirish va kredit mahsulotlarini biznesning turli bosqichlariga moslashtirish muhimdir. Yangi tashkil etilgan korxonalar, faoliyatini kengaytirayotgan korxonalar va eksportga yo'naltirilgan bizneslar uchun alohida kredit mahsulotlarini ishlab chiqish maqsadga muvofiq. Bunda kreditlarning muddati va to'lov jadvali tadbirkorlik loyihasining pul oqimlariga moslashtirilishi kerak.

Ikkinchi muhim yo'nalish — kredit kafolatlari tizimini rivojlantirish. Garov ta'minotining yetishmasligi kichik biznesning bank kreditlariga kirishini cheklovchi omillardan biri hisoblanadi. Shu sababli davlat kafolatlari bilan bir qatorda xususiyl kafolat fondlari va sug'urta mexanizmlarini rivojlantirish zarur. Kredit kafolatlari banklarning riskini qisman kamaytirib, garov imkoniyatlari cheklangan tadbirkorlarning moliyaviy resurslarga kirishini yaxshilaydi.

Uchinchi yo'nalish — foiz stavkalarini subsidiyalash mexanizmlarining manzilliligini oshirish. Subsidiyalar barcha tadbirkorlarga bir xil tarzda taqdim etilishidan ko'ra, yuqori iqtisodiy va ijtimoiyl samaradorlikka ega loyihalarga yo'naltirilishi kerak. Xususan, yangi ish o'rinlari yaratuvchi, eksport salohiyatiga ega, innovatsion texnologiyalarni joriy qiluvchi va yuqori qo'shilgan qiymat yaratuvchi loyihalarga ustuvorlik berish maqsadga muvofiq. Bu davlat mablag'larining qaytimi va iqtisodiy samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

To'rtinchi yo'nalish — muqobil moliyalashtirish bozorini shakllantirish. Tadbirkorlikni moliyalashtirishni faqat bank kreditlariga bog'lab qo'yish moliyaviy tizimning moslashuvchanligini cheklaydi. Shu bois venchur kapital, biznes farishtalari, faktoring, lizing, kraudfanding va boshqa moliyaviy instrumentlarning huquqiy hamda institutsional asoslarini rivojlantirish lozim. Ayniqsa, innovatsion startaplar va yuqori texnologiyali loyihalar uchun venchur moliyalashtirish mexanizmlarining rivojlanishi muhim ahamiyatga ega.

Beshinchi yo'nalish — raqamli moliyalashtirishni kengaytirish. Raqamli kreditlash, avtomatlashtirilgan skoring, elektron hujjat aylanishi va masofaviy bank xizmatlari tadbirkorlarning moliyaviy xizmatlardan foydalanishini sezilarli darajada osonlashtiradi. Kredit skoring tizimida soliq to'lovlari, bank aylanmasi, elektron savdo va boshqa qonuniyl moliyaviy ma'lumotlardan foydalanish kreditga layoqatni aniqroq baholash imkonini beradi. Natijada kredit tarixi yetarli shakllanmagan, biroq real

faoliyat yuritayotgan kichik biznes subyektlarini ham moliyaviy tizimga jalb qilish imkoniyati oshadi.

Oltinchi yoʻnalish — davlat va xususiy sektor hamkorligini kuchaytirish. Davlatning asosiy vazifasi bozor mexanizmlarini toʻliq almashtirish emas, balki xususiy moliyalashtirish uchun qulay sharoit yaratishdan iborat boʻlishi kerak. Davlat kafolatlari, birgalikda moliyalashtirish va risklarni taqsimlash mexanizmlari orqali xususiy banklar va investorlarning tadbirkorlik loyihalariga qiziqishini oshirish mumkin. Bunday yondashuv budget mablagʻlaridan foydalanish samaradorligini oshirish bilan birga xususiy kapitalning iqtisodiyotga kirib kelishini tezlashtiradi.

Yettinchi yoʻnalish sifatida tadbirkorlarning moliyaviy savodxonligini oshirishni alohida qayd etish lozim. Moliyaviy resurslardan samarali foydalanish uchun tadbirkor biznes-reja tuzish, pul oqimini boshqarish, kredit yuklamasini hisoblash, investitsiya loyihalarini baholash va moliyaviy risklarni boshqarish koʻnikmalariga ega boʻlishi kerak. Shu sababli moliyalashtirish dasturlarini biznes konsultatsiyasi va taʼlim xizmatlari bilan uygʻunlashtirish samarali natija beradi.

Umuman olganda, tadbirkorlik faoliyatini moliyaviy qoʻllab-quvvatlashning zamonaviy modeli bank krediti, davlat kafolati, foiz subsidiyasi, raqamli moliyalashtirish va muqobil investitsiya vositalarining oʻzaro uygʻunligiga asoslanishi kerak. Bunday tizim tadbirkorlarning moliyaviy resurslarga kirishini kengaytirish bilan birga, banklar va investorlarning risklarini maqbul darajada boshqarish imkonini beradi. Kelgusida moliyaviy qoʻllab-quvvatlash samaradorligini ajratilgan mablagʻlar hajmi bilan emas, balki yaratilgan ish oʻrinlari, ishlab chiqarish hajmi, eksport, investitsiya va innovatsion faollik kabi natijaviy koʻrsatkichlar orqali baholash maqsadga muvofiq.

Tadbirkorlik faoliyatini moliyaviy qoʻllab-quvvatlashning zamonaviy mexanizmlarini takomillashtirish boʻyicha quyidagicha tavsiyalar sifatida quyidagilarni keltirish mumkin:

tadbirkorlik subyektlari uchun kredit kafolatlari tizimini kengaytirish va garov taʼminoti yetishmaydigan loyihalarni moliyalashtirish mexanizmlarini kuchaytirish.

foiz subsidiyalarini barcha bizneslarga bir xil emas, balki ish oʻrni yaratuvchi, eksportga yoʻnaltirilgan va innovatsion loyihalarga ustuvor tarzda ajratish.

raqamli kredit skoring tizimini rivojlantirib, tadbirkorlarning bank aylanmasi, soliq va elektron savdo maʼlumotlaridan foydalanish asosida kreditga layoqatini baholash.

venchur kapital, faktoring, lizing va kraudfanding kabi muqobil moliyalashtirish instrumentlari uchun institutsional va huquqiy sharoitlarni kengaytirish.

tadbirkorlarga kredit bilan birga moliyaviy maslahat, biznes-rejalashtirish va moliyaviy savodxonlik xizmatlarini taqdim etish.

moliyaviy qoʻllab-quvvatlash samaradorligini kredit hajmi bilan emas, yangi ish oʻrinlari, ishlab chiqarish, eksport va investitsiya natijalari orqali baholash tizimini joriy etish.